

Nr 258.

Av herr **Lithander**, *angående inlösnings av stamaktier i aktiebolaget Vin- och spritcentralen.*

I motionen nr 218 i andra kammaren vid 1925 års riksdag framförde jag ett förslag, att riksdagen för sin del ville besluta, att staten under nu löpande budgetår måtte begagna sin rätt att inlösa stamaktierna i A.-B. Vin- och spritcentralen.

Till stöd för detta mitt förslag anförde jag följande:

»I samband med att Aktiebolaget Stockholms-Systemet till herrar bankdirektören M. Billing, doktor Ivan Bratt, professor Helge Bäckström, kamrarrättsrådet C. Carleson, direktören Allan Cederborg, riksgäldsfullmäktigen greve G. Lagerbielke, fabriksidkaren C. J. Lund, kanslissekreteraren Alfred Peyron, bankdirektören O. Rydbeck och advokaten John Tjerneld den 1 september 1920 försålde samtliga stamaktierna, uppgående till ett antal av 400 st. i Aktiebolaget Vin- och spritcentralen, träffades jämväl i enlighet med nådigt brev i ämnet den 5 mars samma år ett avtal, som skulle gälla dels mellan säljaren och köparna, dels mellan köparna och svenska staten och dels mellan köparna inbördes, vilket avtal var av huvudsakligen följande innehåll.

Säljaren överlät till envar av köparna 40 st. av nyssnämnda aktier med 1920 och efterföljande års kuponger till ett pris enligt parikurs av ettusen (1,000:—) kronor för stycket jämte sju (7) procents ränta därå fr. o. m. den 1 januari 1920 till dess likvid skedde. Köparna förbundo sig att icke överlåta aktierna till annan än statsverket eller den Kungl. Maj:t på förslag av styrelsen för Aktiebolaget Vin- och spritcentralen komme att godkänna såsom innehavare av aktierna. Därest aktier annorledes skulle lagligen övergå från någon av köparna till person, som icke på anförd sätt godkändes såsom innehavare av desamma, skulle statsverket vara berättigat att inlösa samma aktier med löpande och efterföljande års kuponger till parikurs med tillägg av sju procents ränta fr. o. m. den 1 januari det år, inlösen skedde. Innehavare av aktie, som blivit överlåten enligt dessa bestämmelser, vore skyldig att ikläda sig de förpliktelser avtalet innehöll. Vidare stadgades, att köparna förbundo sig att, när helst stamaktierna så påfordrade, till statsverket överlåta samtliga ifrågasvarande aktier med löpande och efterföljande års kuponger enligt parikurs med tillägg av sju procents ränta från och med den 1 januari det år överlåtelsen ägde rum, dock under förbehåll, att statsverket skulle åtaga sig att av preferensaktieägare i Aktiebolaget Vin- och spritcentralen, vilka inom tre månader efter dagen för överlåtelsen sådant kunde påkalla, inlösa dem tillhöriga

preferensaktier med belopp, som innehavare av dylika aktier enligt § 6 i bolagsordningen för Aktiebolaget Vin- och spritcentralen, i händelse av bolagets upplösning, äga ur dess tillgångar utbekomma.

Slutligen förbundo sig köparna att till säkerhet för fullgörandet av här återgivna bestämmelser deponera aktierna i riksbanken under förbud för banken att annat än med Kungl. Maj:ts medgivande och på villkor, som Kungl. Maj:t hade att bestämma, utlämna aktierna; dock skulle köpare, som för likviderande av sina aktier behövde i annan bank eller hos statsinstitution belåna desamma, äga att i stället för aktierna till riksbanken överlämna en av långgivaren utfärdad förbindelse av innehåll, att de belånade aktierna icke komme att av långgivaren utlämnas utan Kungl. Maj:ts medgivande.

Ehuru detta avtal, som den 19 oktober 1920 även fick Kungl. Maj:ts godkännande, alltjämt är i gällande kraft, lärer det icke kunna sägas, att frågan om ägande- och inlösningsrätten till stamaktierna i Aktiebolaget Vin- och spritcentralen därmed fått en principiellt bärkraftig och tilltalande lösning. Det är också känt, att, innan detta avtal kom till stånd, den på detta område närmast ansvariga centrala myndigheten, kontrollstyrelsen, vid upprepade tillfällen förordat en helt annan lösning av berörda äganderättsfråga nämligen att statsverket skulle övertaga stamaktierna i Aktiebolaget Vin- och spritcentralen. Det synes oss även vara uppenbart, att den ordning i förevarande avseende, som sedan hösten 1920 upprätthålles, näppeligen kan kännetecknas såsom något annat än ett provisorium. Den stund måste komma, då statsmakterna hava att taga ställning till spörsmålet om en nyreglering av dessa förhållanden. Flera år hava ju redan förflutit, sedan avtalet i fråga slöts; därest något dödligt skulle träffa en eller flera av dem, som voro köpare och den aktiepost han eller de innehaft skulle lagligen, t. ex. genom arv, övergå i andra händer, så uppstår oundvikligen frågan, huruvida staten skall inlösa de arvfällna aktierna eller godkänna arvtagaren eller arvtagarna såsom berättigade att innehava stamaktier i Aktiebolaget Vin- och spritcentralen.

Då alltså den nuvarande ordningen, som sagt, måste kännetecknas som ett provisorium och då det uppenbarligen icke kan undvikas, att statsmakterna förr eller senare taga ställning till frågan om sättet för en avveckling av detsamma, har det synt oss riktigt, att statsmakterna redan nu beslöto sig för att begagna den rätt, som enligt avtalets § 3 tillkommer dem, nämligen att, då de så påfordra, inlösa samtliga stamaktier enligt parikurs. En sådan åtgärd skulle, enligt vårt förmenande, i ett slag avvärja alla de komplikationer och svårigheter, som i en mer eller mindre avlägsen framtid kunna bliva förknippade med den nuvarande ordningen. Att stamaktierna i detta, med vittomfattande monopolsrättigheter utrustade företag, överfördes i statens ägo, skulle också till fredsställa opinionens krav inom vida kretsar. Detta överförande har tillika fått ett särskilt berättigande, sedan Aktiebolaget Vin- och spritcentralen vid 1923 års riksdag förvandlades till uppbördsorgan för omsättningsskatten.

Ur affärsmässig synpunkt torde ingen berättigad invändning kunna göras mot den föreslagna inlösnigen.

Den berättelse, som av dåvarande finansministern särskilt tillkallade gransk-

ningsmän under senare halvåret 1923 avgåvo över Aktiebolaget Vin- och spritcentralens ställning, gav vid handen, att samma ställning var synnerligen god. Ej heller synes det vara förenligt med någon risk, att staten jämlikt avtalets § 3 åtager sig de där angivna förpliktelserna mot preferensaktieinnehavarna. Dessa preferensaktier noteras för närvarande över pari, och 7-procentspapper måste ju anses såsom god placering.»

I utlåtande nr 103 avstyrkte emellertid statsutskottet denna min motion. Till stöd för denna sin ståndpunkt framförde utskottet bl. a. en erinran att med inlösning av stamaktierna skulle följa skyldighet för statsverket att inlösa preferensaktier å ett belopp av 19,600,000 kronor. Vidare framhöll utskottet, att riksdagen så sent som år 1923 godkänt den ordning, som nu råder på ifrågasvarande område; tillika betonades, att till grund för 1923 års beslut i ärendet låge den uppfattningen, att det vore »mindre tilltalande», att staten genom ett statsmonopol, engagerade sig i rusdryckshanteringen och att det rentav icke vore uteslutet, att det kunde vara förenat med vissa ej obetydliga olägenheter för staten att själv uppträda på den utländska marknaden såsom köpare av viner och spirituosa.

De skäl, som sålunda förebragtes mot mitt förslag, synas mig likväl ej vara hållbara. Den helgd, med vilken man vill omgiva 1923 års partihandelslagstiftning, förefaller mig icke rätt övertygande, då man erinrar sig, att det icke dröjde många månader, förrän statsmakterna började bryta sönder den ordning som på detta område etablerades genom 1917 års rusdrycksförsäljningsförordning. Kunde man redan 1918—1919 vara färdig att kasta över ända alla de principer, på vilka 1917 års lagstiftning ifråga om partihandelsväsendet vilade, så vill det synas, som om man 1926 skulle kunna gå i författning om en statsinlösning av stamaktierna i 1923 års partihandelsmonopol, en inlösning, som ingalunda skulle innebära något revolutionerande ingrepp i gällande ordning utan allenast betyda en säkrare konsolidering i det allmännas hand av densamma; för övrigt öppnade man ju 1923 just en möjlighet till sagda inlösning genom avtalet med de tio stamaktieägarna. Vad vidare beträffar motviljan mot ett statens engagement i sprithandeln och farhågorna för ett dess uppträdande på den utländska marknaden, så torde dessa känslor bottna i den verklighetsfrämmande illusionen, att icke utomstående skulle finna ett samband rådande mellan staten och det nuvarande partihandelsmonopolet. I själva verket förhåller det sig så, att statsmakterna få på sin anpart taga mycket av den ovilja, som faktiskt är förbunden mot det omstridda monopolet. Genom ett statens övertagande av stamaktiestocken skulle tvivelsutan större möjlighet yppa sig för statsmakterna att komma till rätta med missförhållanden, för vilka det allmänna nu oförskyllt får uppbara tadel.

Vad slutligen angår det anförda argumentet, att staten efter en inlösning av stamaktierna måhända ävenledes finge inlösa preferensaktierna, kan denna invändning icke sägas vara särdeles bärkraftig. Det är att märka, att staten äger rätt inlösa preferensaktierna *till pari*, medan staten, enligt marknadsläget, omedelbart därefter skulle kunna försälja dessa 7%-papper till betydlig överkurs. Det skulle sålunda närmast vara i deras intresse, som köpt preferens-

aktierna till överkurs som en statsinlösning icke borde ske. Men här är det givetvis fråga det *allmännas* intresse, icke de enskildas.

Riksdagen godkände emellertid, som sagt, statsutskottets ståndpunkt. Under debatten i andra kammaren den 20 maj framkom emellertid en upplysning, som, ehuru avsedd att tjäna som ett argument mot mitt yrkande, i sak torde utgöra ett stöd för detsamma. Det upplystes nämligen, att Kungl. Maj:t genom avtal den 26 okt. 1923 med stamaktieägarna i Aktiebolaget Vin- och spritcentralen förändrat avtalet den 1 september/19 oktober 1920 angående rättsförhållandet mellan stamaktieägarna och statsverket. Nu förhöll det sig, som bekant, så, att det var detta senare avtal, som 1923 på våren framlades för riksdagen och som då utgjorde ett integrerande moment i den då träffade stora uppgörelse om partihandelsmonopolet. Avtalet av den 26 oktober 1923 har däremot varken före eller efter sin tillkomst varit förelagt riksdagen eller bragt till riksdagens kännedom. Jag saknar i detta sammanhang anledning att ingå på det materiella innehållet i det nya avtalet. Jag endast fastslår, att det nu synes stå Kungl. Maj:t fritt att utan föregående eller efterföljande meddelande till riksdagen vidtaga rubbningar i det grundläggande avtalet mellan staten och stamaktieägarna. Bevis synes därför vara förebragt för riktigheten av min uppfattning, att över förhållandet mellan staten och sagda stamaktieägare vilar ett alltför stort mått av osäkerhet. Utan riksdagens vetskap kan en reglering däri åstadkomma förändringar i den ena eller andra riktningen, förändringar, som givetvis också kunna vara av ur *allmän* synpunkt betänkligaste slag.

Det finnes, enligt min mening, endast ett sätt att göra slut på detta osäkerhetstillstånd, som kan hava överraskningar av mindre angenämt slag i sitt följe, och det är, att staten begagnar sin inlösningsrätt i fråga om stamaktierna.

Vid sådant förhållande hemställer jag alltså,

att riksdagen för sin del ville besluta, att staten under budgetåret 1926—1927 måtte begagna sin rätt att inlösa stamaktierna i Aktiebolaget Vin- och spritcentralen.

Stockholm den 21 januari 1926.

Edvard Lithander.